

INTELLEKTUALLASHTIRISH VOSITALAR NEGIZIDA BO'LAJAK O'QITUVCHILARNI INTELLEKTUAL FAOLIYATGA TAYYORLASH

Pardabayeva D.

*JDFU Maktabgacha va boshlang'ich yo'nalishlarida
masofaviy ta'lim kafedrasi o'qituvchisi*

G'afforova Z.

*JDFU Maktabgacha va boshlang'ich yo'nalisharida
masofaviy ta'lim kafedrasi o'qituvchisi*

Tayanch so'zlar: intellektuallashtirish, bo'lajak o'qituvchilar, faoliyat, intellektual salohiyat, raqobatbardosh, didaktik o'yinlar, vositalar, intellektual faoliyat, texnologik xarita, ilm-fan, intellektual mulk, intellektual kitoblar, zamonaviy, innovatsion, texnika-texnologiya, tavsiyalar, natijalar, xulosalar.

Ключевые слова: интеллектуализация, будущее, педагоги, деятельность, интеллектуальный потенциал, соревновательные, дидактические игры, инструменты, интеллектуальная деятельность, технологическая карта, наука, интеллектуальная собственность, интеллектуальные книги, современная, инновационная, технология-технология, рекомендации, результаты, выводы.

Key words: intellectualization, future, teachers, activity, intellectual potential, competitive, didactic games, tools, intellectual activity, technological map, science, intellectual property, intellectual books, modern, innovative, technology -technology, recommendations, results, conclusions.

Kirish. Samarali intellektual salohiyatli o'qituvchisi bo'lish uchun sayohat mustahkam bilim poydevoridan boshlanadi. Mamlakatimizning mustaqilligi sharoitida bo'lajak o'qituvchilarni intellektual yangi ijtimoiy hayotga tayyorlash, ta'lim- tarbiya jarayonida intellektual faollikga erishish, bu borada pedagoglarning intellektual faoliyatlarini rivojlantirish asosida ijodkor, raqobatbardosh, innovatsion va kreativ fikrlaydigan kadrlar tayyorlash hozirgi kunda dolzarb muammo ekanligi hammamizga ma'lum. Davlatimiz rahbari Sh.M.Mirziyoyev yoshlarimizning intellektual salohiyatini o'stirishga ko'plab e'tibor qaratmoqda. Bu borada quyidagi fikrlarini eslatib o'tishimiz lozim: "Yoshlarimizni mustaqil

fikrlaydigan, yuksak intellektual va ma'naviy salohiyatga ega bo'lib, dunyo miqyosida o'z tengdoshlariga hech qaysi sohada bo'sh kelmaydigan insonlar bo'lib, kamol topishi baxtli bo'lishi uchun davlatimiz va jamiyatimizning bor kuch va imkoniyatlarini safarbar etamiz".

XXI-asr bu – intellektual qadriyatlar ustunlik qiladigan asr bo'lib davlat taraqqiyoti faqat insonning intellektual salohiyatiga hamda fan va ta'limning so'nggi yutuqlariga tayanishi mumkin. Shu nuqtai nazardan bo'lajak o'qituvchilarni intellektuallashtirish, fan va ta'lim, texnologiyalarning ildam rivojlanishi, mamlakatni modernizatsiyalash va zamonaviy jamiyat barpo etish muhim ahamiyat kasb etadi. Shunday qilib XXI-asrni "Intellektuallashtirilgan jamiyat asri" "Axborotlashtirilgan jamiyat asri" "Aql-zakovot asri" desak xato bo'lmaydi. Zamonaviy ta'lim – tarbiya jarayoni o'qituvchilardan intellectual salohiyat va uni o'z o'quvchilariga yetkaza olish yo'llarini ham mukammal bilishni talab qilmoqda. Bugungi zamon talabi bo'lajak o'qituvchilardan zamon bilan hamnafas qadam bosishni va doim o'z ustida tinmay mehnat qilishni talab qilmoqda. Shu sababli ham hozirda ta'lim- tarbiya jarayonini intellektuallashtirish zamonaviy pedagogikada dolzarb muommolaridan biri.

O'qitish algoritmi intellektual asr ta'lim - tarbiyasida asosiy pedagogik terminlardan biri bo'ladi, chunki zamonaviy o'qitish texnologiyalari shu kabi terminlar asosida ta'limda yangicha sifat bosqichiga ko'tariladi. Jamiyatimiz taraqqiyotining jadal o'sib borishida, intellectual salohiyatli pedagoglarning o'zni behisob katta. Jamiyatning intellektual salohiyati izchil va barqaror rivojlanishi, har bir fuqaro tomonidan o'z qobiliyatlarini amalga oshirishi uchun keng sharoitlar yaratildi. O'zbekiston tomonidan inson rivojlanishining eng yuqori indeksiga ega davlatlar o'rtasida munosib o'ringa ega bo'lishini intellektuallashtirish vositalarning ishlab chiqilishi va amaliyotga tadbir qilinishi bilan bog'liq.

O'zbekiston Respublikasi ta'lim tarbiya islohatlari rivojlanib borayotgan bir vaqtda boshlang'ich ta'lim o'qituvchi shaxsini shakllantirish ularga, mavjud ilmiy bilimlarning boshlang'ich asoslarini yetkazish muhim bosqichdir. O'qituvchining intellektual tayyorgarligiga qo'yiladigan talablar, ularning ulug'lanishi Sharq mutafakkirlari Ismoil al-Buxoriy, Yusuf Xos Hojib, Abu Nasr Forobiy, Abu Rayhon Beruniy, Abu Ali ibn Sino, Abduraxmon Jomiy, Alisher Navoiy, Jaloliddin Davoniy, Abdulla Avloniyning asarlarida o'z ifodasini topgan. Bizning yondashuvimizga ko'ra, bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining intellektual faoliyatida bolaparvarlik, o'z kasbini sevish, pedagogik faol bo'lish, o'zi ustida doimiy ishlash namoyon bo'lib turishi kerak. Bunday yondashuv asosida oliy pedagogik ta'lim jarayonida bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarini intellektual faoliyatga tayyorlash maqsadga muvofiq bo'ladi.

Abdulla Avloniy esa inson aqliy kamoloti xususida to‘xtalar ekan, quyidagilarni bayon etadi: “Ilm dunyoning izzati, oxiratning sharofatidir. Ilm inson uchun g‘oyat muqaddas bir fazilatdur, zero ki, ilm bizga o‘z ahvolimizni, harakatimizni oyna kabi ko‘rsatur, zehnimizni, fikrimizni qilich kabi o‘tkir qilur, ilmsiz odam mevasiz daraxt kabidur”. Alloma bilim insonni jaholatdan qutqarishning eng samarali vositasi ekanligiga ham urg‘u beradi: “Ilm bizni jaholat qorong‘usidan qutqarur, madaniyat, ma‘rifat dunyosiga chiqarur, yomon fe‘llardan, buzuq ishlardan qaytarur, yaxshi hulq, odob sohibi qilur. Bugun hayotimiz, salomatligimiz, saodatimiz, sarvatimiz, maishatimiz, himmatimiz, g‘ayratimiz, dunyo va ohiratimiz ilmga bog‘liqdur”.

Shu jihatdan xalqaro pedagogik tajribalarda qabul qilingan quyidagi konseptual yo‘nalishlarga e‘tibor berish lozim: a) bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilariga kasbiy, psixologik va pedagogik bilim berish; b) bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarini pedagogik ko‘nikma bilan qurollantirish; g) bola bilan ishlash psixologiyasini shakllantirish.

Ushbu yondashuv asosida bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarini intellektual faoliyatga tayyorlash kutilgan samarani berishi shubhasizdir. Bo‘lajak o‘qituvchilarni intellektual faoliyatga tayyorlash masalasi muhim ahamiyat kasb etadi. Bu bo‘lajak o‘qituvchilarni tayyorlashning asosiy omili hisoblanadi hamda ta‘lim sifatining asosi bo‘lib xizmat qiladi. Ko‘rinib turibdiki, oliy ma‘lumotli kadr tayyorlashda o‘zaro uzviy bog‘langan ikki jarayon mavjudki, biri intellektual salohiyat, ikkinchisi esa intellektual faoliyat hisoblanadi. Shuning uchun ham bo‘lajak o‘qituvchilarni intellektual faoliyatga tayyorlashning nazariy asoslaridan foydalanish to‘g‘ri bo‘ladi. Ma‘lumki, ta‘lim jarayonini intellektuallashtirish qaralayotgan jarayon yoki hodisani o‘rganishga nisbatan innovatsion yondashuv qilishni talab etadi. Bunday yondashuvlar manbalar to‘g‘risidagi ma‘lumotlar, ularga mos axborotlar va bilimlar banki negizidagi ko‘nikma va malakalarni shakllantirishning optimal variantlarini ishlab chiqishga imkoniyat yaratadi. Ular negizida shakllantiriladigan bilim, ko‘nikma va malakalarni shakllantirish o‘ziga xos pedagogik tadqiqot hisoblanib, bo‘lajak o‘qituvchilarni intellektuallashtirilgan kasbiy faoliyatga tayyorlashda muhim didaktik asos bo‘ladi. Ushbu sohada olib borilgan izlanishlar natijalarining ko‘rsatishicha, rejalashtirilayotgan intellektuallashtirilgan bilim, ko‘nikma va malakalarni shakllantirishda innovatsion yondashuvlar talab qilinadi va ular ushbu jarayonlarni optimallashtirishga yordam beradi. Ular: manbalarni ilmiy asosda o‘rganish, kreativ yondashuvlar qilish, manbalarni tizimli tadqiq qilish, ko‘nikma va malakalarni shakllantirishni axborotlashtirish negizida intellektuallashtirilgan ko‘nikma va malakalarni shakllantirish kabilarning optimal variantlarini ishlab chiqishlarga ham fundamental asos bo‘la oladi. Endi bevosita intellektuallashtirilgan bilim, ko‘nikma va malakalarni shakllantirish jarayoniga o‘tamiz. Bunga sabab qo‘yilgan muammoni hal qilishning har bir harakati ta‘lim sifatini kafolatlashga xizmat qiladi va bu o‘z navbatida ta‘lim sifati kafolati bilan

uning samaradorligini oshirishga qaralayotgan harakatlar majmuidan iborat bo'lgan innovatsion faoliyatdir.

Intellectual faoliyat - insonning fan, texnologiya, adabiyot, badiiy va badiiy dizayn sohasidagi aqliy (aqliy, ma'naviy, ijodiy) faoliyati. Intellectual faoliyat insonning ratsional bilim qobiliyatidan foydalanishini aks ettiradi. Hayot davomida ruhiy holat va intellectual qobiliyat bevosita ikkita omilga bog'liq: ta'lim va kasbiy malaka darajasi. Yoshlikda inson olgan bilim darajasi qanchalik yuqori bo'lsa, qarilikda shunchalik yaxshi aql saqlanib qoladi. Yosh yillarda olingan yuqori kasbiy tayyorgarlikka ega bo'lgan odamlar o'zlarining bilimlarini doimiy ravishda balog'at yoshiga yetmoqdalar, ya'ni. butun umri davomida intellectual mashg'ulotlar bilan shug'ullanadi. Bundan kelib chiqadiki, agar inson intellectual ish bilan shug'ullanadigan bo'lsa, u butun umri davomida o'qiydi, o'zini takomillashtirishga intiladi. Intellectual faoliyat natijalari insoniyatning eng qimmatli mahsulotlaridir, ular mamlakatlar va ularda yashaydigan xalqlarning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishining asosi hisoblanadi.

“Intellectual faoliyat” tushunchasini ochishga harakat qilaylik. Ko'pgina mualliflar odatda ishlab chiqarish, xizmat ko'rsatish va intellectual deb ataladigan uchta faoliyat turini ajratib ko'rsatishadi. Ularning orasidagi farqlarni tahlil qilib, ular intellectual faoliyat o'ziga xos xususiyatlarga ega (ma'lumot bilan ishlashga e'tibor berish, insonning intellectual qobiliyatlaridan foydalanish, malakalar) va quyidagi ta'riflarga javob berishini ta'kidlaydilar: intellectual faoliyat - bu iqtisodiy faoliyatning har qanday sohasida, shaxsning intellectual qobiliyatlari yordamida amalga oshiriladigan va axborot bilan ishlashga qaratilgan mehnat faoliyati turi. Intellektuallashtirilgan ta'lim vositalari bo'lajak o'qituvchilarni o'z kasbiy sohasida ma'lum yutuqlarga ega bo'lishida hamda o'z kasbiy faoliyatini rivojlantirishiga yordam beradi. Intellectual salohiyat uzoq yillar davomida shakllanadigan jarayon hisoblanib, bo'lajak o'qituvchilar uzluksiz ta'lim jarayonida ayniqsa, oliy ta'lim tizimida fanlar kesimini chuqur o'zlashtirish natijasida o'zlarida bu jarayonni hosil qiladilar. Bo'lajak o'qituvchilarni intellektuallashtirilgan ta'lim negizida pedagogik faoliyatga tayyorlash quyidagi natijalarni beradi.

Birinchi, intellektuallashtirilgan ta'lim negizida o'qitish vositalari va tizimlari bo'lajak o'qituvchilarni intellectual kasbiy faoliyatga talablariga javob beradigan, zamon bilan hamnafas bo'la oladigan kadrlarni tayyorlashga xizmat qilishga asos bo'ladi.

Ikkinchi, bo'lajak o'qituvchilarni intellectual faoliyatga tayyorlash uchun ishlab chiqilgan pedagogik ta'lim bosqichlaridan amaliy faoliyatda foydalanish negizida ta'limda yangicha sifat ko'rsatkichiga erishib, yuqori samaradorlikni qo'lga kiritish mumkin va ta'lim oluvchilarni zamonaviy innovatsion yondashuvlar qilishga ham tayyorlash mumkin bo'ladi.

Uchinchidan, bo'lajak o'qituvchilarni intellektual salohiyatini, ijodkorligini, bilimdonligini, turdosh fanlar yuzasidan salohiyatlilikni va innovatsion jarayonning faol a'zosi bo'lish sifatlarini shakllanishiga yordam beradi.

Inson aqli - bu juda ko'p qirrali miqdor. Bu insonning ijtimoiy foydali tomonini ham, uning individual xususiyatlarini ham belgilaydi, ongning asosiy namoyon bo'lishi bo'lib xizmat qiladi. Aslida, aql - bu bizni hayvonot dunyosidan ajratib turadigan narsa, bu inson uchun alohida ahamiyatga ega bo'lib, unga atrofda dunyoni dinamik ravishda o'zgartirish, o'zi uchun atrof- muhitni qayta qurish va tez o'zgaruvchan voqelik sharoitlariga moslashmaslik imkonini beradi.

Xulosa. Mamlakatimizning mustaqilligi sharoitida boshlang'ich sinf o'quvchilarni yangi ijtimoiy hayotga tayyorlash, ta'lim-tarbiya jarayonida tafakkurning erkin rivojiga erishish, bu borada pedagoglarni intellektual faoliyatini rivojlantirish asosida ijodkor va raqobatbardosh kadrlar tayyorlash masalasi taqbiq etish dolzarb muammo ekanligi barchamizga ma'lum. Shundan kelib chiqib bilim olishning intellektual tizimlar negizida bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarini intellektual faoliyatga tayyorlash muhim ahamiyatga ega. Shunday qilib, intellektual faoliyatning o'ziga xos xususiyatlari har bir insonning ichki, shaxsiy fazilatlariga va tashqi omillarga bog'liq.

Adabiyotlar:

1. Sh.Mirziyoyev Erkin va farovon, demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. Toshkent-"O'zbekiston"-2016. 14-b
2. To'raqulov X.A. Pedagogik tadqiqotlarni axborotlashtirish va uning intellektual darajasi// "Fan, ta'lim va amaliyot" majmuasining dolzarb muammolari. Davriy ilmiy maqolalar to'plami. -T.: 2015. -10 chiqishi. - B.4-9.
3. Maxamatova, F. (2021). Bo'lajak o'qituvchilarning kreativ sifatlarini rivojlantirishning ilmiy-nazariy asoslari. Журнал Педагогика и психологии в современном образовании.
4. Ж.Ҳасанбоев, Х.Тўрақулов, И.Алқаров, Н.Усмоновларнинг "ПЕДАГОГИКА" китоби. Қайта иккинчи нашр. Тошкент – 2016. 302-б.

РЕЗЮМЕ

Ushbu maqolada, bo'lajak o'qituvchilarni intellektual faoliyatga tayyorlash masalalari haqida ma'lumotlar keltiriladi. Mazkur maqolada bo'lajak mutaxassislarni ijtimoiy faol, yetuk, intellektual va ijodkor o'qituvchi shaxsini shakllantirish muammosi bilan shug'ullanuvchilar foydalanishi mumkin. Ushbu maqola kelajakdagi o'qituvchilarning ijodiy qobiliyatlari va intellektual salohiyatini rivojlantirish metodologiyasini o'rganadi, innovatsion o'qitish strategiyalari, amaliy tajribalar va ta'limga ko'p o'lchovli yondashuvni ta'kidlaydi.

РЕЗЮМЕ

В данной статье представлена информация о том, как подготовить будущих учителей к интеллектуальной деятельности. В данной статье будущим специалистам могут быть полезны те, кто занимается проблемой формирования социально активного, зрелого, интеллектуального и творческого педагога.

SUMMARY

This article provides information on how to prepare future teachers for intellectual activity. In this article, future professionals can be used by those who deal with the problem of forming a socially active, mature, intellectual and creative teacher.